Problemi sjevernog Jadrana 8 (2003), str. 295-302

Prikaz

Primljeno: 20. 06. 2001.
Prihvaćeno za tisak: 04. 11. 2003.

NOVI PRILOG POZNAVANJU ISTARSKOGA NOVOVJEKOVLJA

(Nevio Šetić – *"Iz istarskoga novovjekovlja"*, Istarski glas, Labin, 1999., 216 str.)

U istarskom je Labinu, u izdanju novinsko-izdavačke kuće *Istarski glas – Naši foji*, god. 1999. objavljena nova, treća u nizu knjiga zapaženog hrvatskog povjesničara i političara prof. Nevija Šetića, rodom iz Krmeda u Istri. U pitanju je zbirka šest njegovih, zasebno već objelodanjenih, opširnih članaka povijesne i kulturološke tematike, koji su se svojedobno – između 1989. i 1994. godine – pojavili u obliku podlistaka i na stranicama pulskoga dnevnika *"Glasa Istre"*. Ovom ih je prigodom – kako nas upoznaje svojom uvodnom bilješkom (str. 9-14) – njihov pisac dao otisnuti u popularno-povijesnom obliku bez znanstvene opreme, objedinjene u zajedničkim koricama pod naslovom *"Iz istarskoga novovjekovlja"* i popraćene predgovorom uglednog povjesničara prof. dr. Stijepa Obada iz Zadra (str. 5-8), kao i engleskim te talijanskim sažetkom (str. 203-208), a sve s namjerom približavanja široj kulturnoj javnosti pojedinih vlastitih znanstvenih i stručnih istraživačkih spoznaja iz novije istarske prošlosti.

U prvome prilogu pod naslovom *"Povezanost hrvatske obale Jadrana u XV. i XVI. stoljeću"* (str. 15-63) na osnovi arhivskoga gradiva iz dubrovačke pismohrane, objavljenih vrela i literature autor progovara o trgovačkim i kulturnim, kao i pojedinačnim vezama Dubrovačke Republike sa sjevernim hrvatskim primorjem, odnosno kvarnerskim i istarskim područjem u vrijeme uspona te male hrvatske državice u XV. i XVI. stoljeću, pružívši uvodno čitatelju kratak prikaz političkih okolnosti u kojima se tada razvijala Republika sv. Vlaha. U tom se sklopu osobito usmjerio na proučavanje onodobnih gospodarsko-trgovinskih i inih doticaja između Dubrovnika i Senja, koji je u to vrijeme značajna posrednička luka u komunikaciji kontinenta i obale. Tu međusobnu trgovinu u XV. stoljeću pospješuje senjski sajam sv. Jurja, dok je, s druge strane, između ostalog veoma ometa mletačko protivljenje slobodnoj trgovini. Važnost što su pridavali svojim vezama sa Senjom Dubrovčani su pokazali i otvaranjem konzulata u njemu 1491. godine. Ovo je živo trgovanje uslijed nemirnih vojnih i nesigurnih političkih okolnosti gotovo zamrlo u prvoj polovini XVI. stoljeća. Pisac uz to naglašava da su i nerijetki uskočki gusarski prepadi na trgovce i trgovačke brodove, često upravo dubrovačke, predstavljali ozbiljnu teškoću tijekom toga stoljeća. Kao dokaz negdašnje izravne povezanosti ovih dvaju hrvatskih krajeva, Šetić u svome članku progovora i o djelatnosti pojedinih Dubrovčana u Senju i širem sjevernojadranskom području, kao i pojedinaca, osobito popova glagoljaša, podri-

jetlom sa sjevernog Jadrana na dubrovačkom području. Opisao je osim toga i poneke onovremene veze Republike i Dubrovčana s rodom Frankopana i sa sjevernim hrvatskim primorjem, kao i pojedine dubrovačke gospodarsko-trgovačke odnošaje s gradom Rijekom i zapadnom Istrom, a ukazao je i na neke Dubrovčane zabilježene u Istri toga doba. Davši svojim napisom vlastiti istraživački prilog poznavanju ove tematike, na koncu članka autor upozorava na potrebu daljnjih pismohranskih istraživanja nekadašnjih veza ovih zemljopisno udaljenih i u prošlosti politički razdvojenih hrvatskih područja.

U napisu naslovljenom *"Englesko-francuski sukobi i gusarstvo na hrvatskoj obali Jadrana početkom XIX. stoljeća"* (str. 65-89) pisac je obradio niz ratnih epizoda iz doba englesko-francuskih sukoba na sjevernom Jadranu u vrijeme imperijalističkog širenja Napoleonova carstva, kada je od god. 1805. u nizu agresivnih ratova na kraće vrijeme francuska vojna sila uspjela sebi u korist promijeniti politički zemljovid Europe, boreći se pritom s Engleskom za europsku i svjetsku prevlast. U toj se Napoleonovoj imperiji od spomenute godine našla i bivša mletačka Istra, i to unutar tzv. Kraljevine Italije sa središtem u Milanu, a od god. 1809. i preostali je austrijski dio poluotoka pod francuskom okupacijom unutar nove tvorevine – tzv. Ilirskih provincija, koja je potrajala četiri godine. Razdoblje učestalih pomorskih sukoba, što su se odvijali i na hrvatskim obalama, počinje god. 1806. proglašenjem francuske kontinentalne blokade usmjerene protiv Engleske, na što je ova uzvratila istom mjerom. Autor u tom sklopu naglašava da kroz vrijeme francuske okupacije jadranskoga područja i englesko ratno brodovlje, s jakim viškim uporištem, bijaše prisutno na Jadranu, te je vrlo odlučno nastupalo protiv francuskih interesa. Stoga je ometanje trgovačkih djelatnosti brodova pod francuskim i drugim stijegovima prouzročilo znatan pad pomorstva i trgovine. U tom se razdoblju englesko brodovlje često viđalo u prijetećoj blizini istarskih obala i obalnih gradova, učestalo izvodeći napade s mora uz nerijetke napadačke iskrcaje na kopno, osobito u tijeku za Francuze kritičnih godina 1809. i 1813., pokazujući time, uz pomoć austrijske vojske, svoju vojno-pomorsku nadmoć. Znakovita je u to doba i iznimno pojačana gusarska djelatnost u istarskim, kvarnerskim i dalmatinskim vodama, često upravo u engleskoj službi, koja nije suzbijena unatoč pokušajima francuskih vlasti. Obradivši ovim istraživanjem niz ratnih događaja sa zapadne obale Istre, Šetić nam je uspješno dočarao to nemirno ratno vrijeme, koje je imalo teške posljedice za život i gospodarstvo domaćeg pučanstva, a što je potrajalo do neminovnog poraza francuskog imperijalizma.

Prilogom pod naslovom *"Iskorištavanje i izvoz građevnoga drva s područja Novigrada i Brtonigle za vrijeme francuske uprave"* (str. 91-109) istraživač je, na osnovi arhivskoga gradiva unutar Fonda novigradske općine u pazinskoj pismohrani, pokazao odnos francuskih okupacijskih vlasti prema tom poznatom prirodnom bogatstvu Novigrada i Brtonigle u Istri. Naime, raniji se eksploatatorski odnos ni nakon pada mletačke vlasti uopće nije promijenio za Francuze, već i oni, osobito učestalo u razdoblju od konca 1809. do 1811. godine, nastavljaju iskorištavati kakvostnu hrastovu drvnu građu iz tamošnjih šuma i izvoziti je preko obližnjih ukrcajnih pristaništa Dajle i Piscine, ponajprije u svrhu bro-

dogradnje za ratnu mornaricu u mletačkom brodogradilištu, pri čemu je teret prijevoza, kao u mletačko vrijeme, padao na mjesno stanovništvo, a na snazi su ostali i raniji mletački propisi o šumama. No taj izvoz nije tekao neometano, već je doživljavao teškoće zbog čestog neodazivanja ljudi s obvezom prijevoza trupaca vlastitim zaprežnim kolima do izvoznih luka, potom zbog povremene krađe i "prekrajanja" trupaca, kao i zbog prisutnosti neprijateljskih engleskih brodova na moru uz zapadnu istarsku obalu.

Središnji rad ove zbirke Nevija Šetića, naslovljen *"O procesu integracije suvremene hrvatske nacije u Istri"* (str. 111-151), bavi se tim složenim narodnim odnosno društvenim fenomenom XIX. i XX. stoljeća u istarskom i kvarnerskom zavičaju, koji u ovdašnjim Hrvatima, unatoč nesklonim im povijesno-političkim okolnostima, budi tada postojeću, ali još nedovoljno izgrađenu svijest o vlastitom narodnosnom i kulturnom identitetu, te ih – uz postupno prevladavanje lokalizama i regionalizama – stapa u krilu političke zajednice suvremene hrvatske nacije, pri čemu ključnu ulogu odigrahu istarski i kvarnerski preporoditeljski velikani. Usporedivši ta zbivanja sa sličnim pojavama kod pojedinih drugih europskih naroda, pisac ih, po uzoru na znanstvene modele Miroslava Hrocha i Mirjane Gross, kod istarskih Hrvata uvjetno dijeli na četiri osnovna razdoblja odnosno faze.

Početna ili inicijalna faza – u kojoj pojedinci nesustavno počinju javno iznositi pokretačke zamisli budućeg procesa nacionalne integracije – u svoje dvije etape traje približno od tridesetih do početka šezdesetih godina XIX. stoljeća, obuhvaćajući rano preporodno vrijeme, u koje se ušlo s još nejasnim htijenjem i nedovoljno izgrađenim osjećajem pripadnosti široj hrvatskoj nacionalnoj i političkoj zajednici. Tijekom nje bivaju postavljeni temelji budućega organiziranog nacionalnog pokreta, najprije kroz prodor ilirskih ideja među seljačke mase istarskih i kvarnerskih Hrvata putem nastojanja učenijih pojedinaca, a potom i kroz nešto smišljeniji rad na ostvarivanju nacionalnih ciljeva. Osobito su se, kako naglašava pisac, u to doba u rodoljubnom i budničkom djelovanju istakli istarski svećenici Petar Studenac, Nedeljko Berković, Andrija Marot Jurjević, Josip Jakov Marčelja, Jakov Volčić, kao i Vrbničani Ivan Feretić te Fran Volarić. U Rijeci se ističe djelovanje preporoditelja Frana Kurelca, a u Trstu – gradu koji se tada razvijao u kulturno i nacionalno žarište Hrvata i Slovenaca, i u kojem se javljaju prva društva i časopisi – započinje svoju narodnopreporoditeljsku djelatnost don Juraj Dobrila, kasniji biskup u Poreču, pa Trstu. Treba ovdje spomenuti i nastojanja tršćansko-koparskoga biskupa Bartola Legata te svećenika Matka Bastiana, kao i krčkoga biskupa Ivana Vitezića.

Središnja faza, kao odlučna u tijeku nacionalne integracije, po toj podjeli traje približno od početka šezdesetih godina pa do prvih godina XX. stoljeća, pružajući se kroz razvijeno preporodno doba. Uz uznapredovali rad na jačanju nacionalne i kulturne samosvijesti, ovu fazu obilježava i borba zanemarene hrvatske većine za uskraćena joj politička i narodna, odnosno – današnjim rječnikom rečeno – ljudska prava. Najviše su se ta nastojanja očitovala u borbi za slobodu i jednakopravnost vlastita jezika, za razvoj obrazovnog sustava primjerenog sastavu stanovništva, za gospodarsku nezavisnost i povezanost s

ostalim hrvatskim etničkim prostorima. Prvu etapu središnje faze nacionalne integracije, koja počinje padom apsolutizma i obnovom ustavnog života u Monarhiji (1861.), obilježava početak masovnijega i organiziranijeg hrvatskog pokreta. Posvemašnja neravnopravnost slavenskoga dijela Istre očitovala se tada i u djelovanju novoustanovljenog Zemaljskog sabora, u kojem su zbog kurijalnog sustava biranja nadzor imali društveno i gospodarski nadmoćni manjinski Talijani, odnosno njihove stranke. No i u tom i takvom Saboru razvila se, zahvaljujući ponajprije djelatnosti biskupa virilista Dobrile, Vitezića i Legata, politička borba što je polako zadobivala širi odjek, a snažniji impuls narodnom preporodu predstavljalo je i izglasavanje zakona o ravnopravnosti naroda u bečkom Carevinskom vijeću 1867. godine. Raniju etapu središnje faze nacionalne integracije u Istri i Kvarneru obilježava otvaranje prvih čitaonica, što se nastavilo i u drugoj etapi, koja traje od pojave ključnog preporodnog glasila *"Naše Sloge"* god. 1870. do smrti biskupa Dobrile 1882. godine, koja na neki način simbolizira smjenu preporodnih naraštaja.

Značaj je toga lista što se preko njegovih stranica s uspjehom izravno obraćalo seljaku s ciljem da ga se podučava u njegovim narodnim i pojedinačnim pravima, te ga osvješćuje kao pripadnika suverenog hrvatskog naroda, postupno omogućujući njegovo sudjelovanje u nacionalno-političkom pokretu i predstojećoj političkoj borbi. Upravo zahvaljujući njoj, uz dakako ostala preporodna nastojanja, izgrađen je jasan i moćan nacionalni i politički program suzbijanja talijanske premoći i očuvanja hrvatskih obilježja Istre. Ovo razdoblje obilježava povećana suradnja hrvatskih i slovenskih preporodnih i političkih snaga, kao i održavanje više uspješnih javnih zborova, tzv. tabora, među kojima se značajem i istaknutim zahtjevima, unatoč režimskoj cenzuri koja je na njemu spriječila javno otvaranje pojedinih pitanja, ističe onaj što je organiziran u Kastvu 1871. godine. Koliki je mukotrpan put trebalo preći u preporodu i osvješćivanju hrvatskih seljačkih masa u Istri, pokazuje i ishod izbora za Carevinsko vijeće god. 1873., kada su se izravno, ali preko izbornika, birala četiri zastupnika, od kojih su dva bila predstavnika veleposjeda i gradova, a dva zastupnika seoskih općina. Iako se očekivalo da će u potonjima biti izabrani kandidati *Domorodnog izbornog odbora za Istru* Dinko Vitezić i biskup Juraj Dobrila, to se u slučaju ovog drugog u općinama zapadne i sjeverne Istre tom prigodom nije dogodilo. No to je samo potaklo još uporniju političku borbu. Vrijedno postignuće te etape narodnog preporoda jest osnivanje *Bratovštine hrvatskih ljudi za Istru* god. 1874. u Kastvu, sa zadaćom prikupljanja priloga za potpomaganje istarskih i kvarnerskih đaka hrvatskoga podrijetla. Ova druga etapa središnje integracijske faze snažno je ujedinila Hrvate Istre i kvarnerskih otoka, kako u pogledu širenja narodne samosvijesti, tako i spremnosti za postizanje ravnopravnosti s tada vladajućom talijanskom manjinom. Tome je pripomogla i uznapredovala hrvatsko-slovenska suradnja, koja je god. 1878. urodila zajedničkom političkom strankom.

Kako ističe pisac, preporodni je pokret ušao u svoje najzrelije razdoblje početkom osamdesetih godina, kada vodstvo postupno preuzima novi naraštaj preporoditelja, poput Matka Laginje, Matka Mandića, Vjekoslava Spinčića i drugih, koji će – za razliku

od ranijih preporoditelja što djelovahu u duhu Strossmayerove južnoslavenske ideologije – narodni pokret i političko djelovanje graditi na pravaškoj ideologiji Ante Starčevića, dakako, prilagođenoj istarskim prilikama. U toj trećoj i odlučnoj etapi središnje integracijske faze, u koju su u ovoj raspravi uvršteni događaji od Dobrilina preminuća pa do izbornog uspjeha 1907. godine, glavni se sukob vodio za područje zapadne Istre, u kojem je pokret nailazio na najžešći talijansko-talijanaški otpor te istodobno najslabiju potporu hrvatskih seljaka. No preporodni je pokret i tu s vremenom jačao, zahvaljujući sustavnom radu na prosvjećivanju i razvijanju široke mreže gospodarskih društava i štedionica, što je pridonijelo postupnom prestanku zavisnosti hrvatskoga seljaštva od obližnjega talijanskoga grada. Važno je spomenuti osnivanje *Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru* g. 1893., s ciljem prikupljanja sredstava za hrvatske škole u Istri, uz istodobnu obranu od djelovanja talijanskoga društva *Lega nazionale*, a iznimno je značajno i otvaranje prve hrvatske gimnazije u Pazinu 1899. godine. Usponu nacionalnog pokreta pridonosio je i opći gospodarski napredak Istre, koji je s vremenom stvarao uvjete za razvitak hrvatskoga i slovenskoga građanskoga sloja, gradskoga radništva i imućnijega seljaštva, kao i za podizanje opće razine obrazovanosti. Takvom postupnom preobrazbom istarskoga i kvarnerskoga društva hrvatski nacionalni pokret ulazi u svoju zrelost, uz istodobno produbljivanje jaza između slavenskoga i romanskoga kulturnoga i etničkoga kruga u Istri. Pritom se odvija snažna i otvorena politička i ideološka borba u kojoj je kopnila ranija svekolika talijanska premoć, što su najbolje simbolizirali sve bolji izborni rezultati Hrvatsko-slovenske stranke, koji su doživjeli vrhunac na izborima za Carevinsko vijeće spomenute 1907. godine, provedenim na temelju općega, izravnog i tajnog glasačkog prava. No, kako naglašava pisac, nije sve teklo idealno i isključivo uzlaznom crtom, već je u posljednjem desetljeću XIX. stoljeća u pokretu – uslijed unutarnjih slabosti, kao i agresivnog talijanstva – dolazilo i do manjih kriza, koje su ostavljale prostora za protivničke protuhrvatske nasrtaje, poput Krstićeva "istrijanskog" pokreta u Liburniji, potpomaganog od Talijana. Ipak, sve u svemu, to nije moglo ugroziti hrvatski narodni pokret u Istri i Kvarneru, koji je početkom XX. stoljeća obuhvatio sve društvene slojeve i postao masovan.

Slijedi treće, poslijepreporodno razdoblje stagnacije, koje pisac naziva i međufazom nacionalne integracije, u ovom hrvatskom nacionalnom razvojnom kretanju u najzapadnijim dijelovima domovine, što u svoje dvije etape traje od izbora god. 1907., preko god. 1918., do proširenja Drugog svjetskog rata u naše krajeve, zahvaćajući posljednje desetljeće Monarhije s Prvim svjetskim ratom, te vrijeme zločinačke talijanske strahovlade fašista, što će biti dokrajčena u svjetskom veleratu. Vrijeme je to u kojem je hrvatski etnički element u Istri u golemoj većini već dostigao nacionalno osviještenje, što je osnovna, iako ne i jedina pretpostavka volje za suverenost, ali i vrijeme u kojem je zbog složenih što ratnih, što okupacijskih prilika težnja za sjedinjenjem s hrvatskom maticom morala biti odgađana, iako su sami rezultati hrvatskog narodnog preporoda na istarsko-kvarnerskom području, unatoč tim i takvim okolnostima, u najvećoj mogućoj mjeri sačuvani. Položaj Hrvata i Slovenaca se nakon izbora god. 1907. uvelike popravio, no unatoč tome on se ni

slučajno još ne može nazivati ravnopravnim, već uvelike zaostaje za talijanskim. Ipak, oni sada sudjeluju u vođenju pokrajinskih poslova te jačaju svoje gospodarstvo, kulturu i školstvo. Među hrvatskim političarima u to se vrijeme razvija jasna svijest o potrebi temeljite preobrazbe Monarhije u federalističkom duhu, želi li se postići potpuna ravnopravnost njenih naroda. U tom smislu poduzimane su u godinama pred Prvi svjetski rat i znakovite političke aktivnosti, osobito u pravaškome krilu. No usporedo se u stranci razvija i naraštaj istarskih političara jugoslavenske orijentacije, koji žele dokidanje Habsburške države i ujedinjenje austro-ugarskih Hrvata, Srba i Slovenaca sa Srbijom i Crnom Gorom u novu višenacionalnu državnu tvorevinu.

Izbijanjem rata dolazi do velikih društvenih poremećaja, uz istodobno zamiranje političkog života. Politički vođe sklanjaju se izvan Istre, a njihova će pažnja tada biti usmjerena na imperijalističko-iredentističke težnje Italije prema hrvatskim zemljama, koja će ponajprije zbog toga ući u rat protiv Austro-Ugarske. U strahu od zlokobnih talijanskih posizanja, prevladao je među istarskim Hrvatima i Slovencima god. 1915. dobronamjeran i lakovjeran, ali jednako tako zlokoban stav o potrebi ujedinjenja sa Srbijom, što će u cijelom tom ratnom metežu dovesti do ključne uloge samozvanog Jugoslavenskog odbora. Dakle, u toj etapi integracije hrvatske nacije u Istri nadvladao je stav o potrebi raspada dotadašnje, kao i uspostavi nove višenacionalne južnoslavenske zajednice, u koju bi u sklopu hrvatskog i slovenskog etničkog prostora u svakom slučaju imali biti uključeni Istra, tzv. Slovensko primorje i Trst. Tako je putem predstavnika Hrvatsko-slovenske narodne stranke i poluotok bio zastupljen prigodom osnivanja Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu te uspostave kratkotrajne Države SHS krajem listopada 1918. godine, a povjerenik za Istru postao je Matko Laginja. U istarskim općinama preuzimaju vlast odbori Narodnoga vijeća, potpomognuti organiziranim narodnim stražama, pa su se tako istarski i kvarnerski Hrvati kratkotrajno uspjeli politički ujediniti s maticom zemljom Hrvatskom. No ubrzo je Istru i kvarnerske otoke okupirala Italija, koja će odmah nad Hrvatima otpočeti provedbu krajnje represivne i zločinačke politike raseljavanja, porobljavanja i odnarođivanja našega naroda, pa to tragično razdoblje, koje će potrajati do 1943. godine i kapitulacije talijanskih fašista, po Šetiću predstavlja drugu etapu razdoblja stagnacije u integraciji hrvatske nacije u Istri. I u takvim teškim okolnostima ovdašnji su Hrvati pružili snažan otpor neprijateljskoj denacionalizaciji i talijanizaciji, te time jasno pokazali svoju sazrelu narodnu samosvijest, no to će vrijeme ipak ostaviti duboke tragove, čije se političke posljedice manjim dijelom osjećaju i dan-danas.

Borba istarskih Hrvata za slobodu proistekla je političkom integracijom s ostalim hrvatskim zemljama, što je potvrđeno odlukama i zaključcima Okružnog NOO za Istru, Pokrajinskog NOO za Istru, ZAVNOH-a i AVNOJ-a 1943. godine. U toj oslobodilačkoj borbi po autoru počinje završna faza nacionalne integracije istarskih Hrvata, što nastupa nakon spomenute višedesetljetne stagnacije uvjetovane spomenutim dezintegracijskim okolnostima, a koja načelno završava koncem Drugog svjetskog rata. No pritom Nevio Šetić upozorava na zbivanja poslije svjetskoga rata, kao i na najnovija upozoravajuća

događanja u Istri, pa naglašava potrebu detaljnijeg proučavanja poslijeratnog jugoslavenskog komunističkog razdoblja, odnosno njegovih i pozitivnih i negativnih utjecaja na, god. 1945. teoretski završenu, reintegraciju istarskih Hrvata u maticu zemlju, koji se eto odražavaju i u suvremenoj političkoj zbilji Istre kao – unatoč neutaživoj želji pojedinih krugova – neodvojivog dijela samostalne i suverene države Hrvatske.

Zanimljiv je i poučan Šetićev ogled *"O identitetu Istre"* (str. 153-185), što se nadovezuje na prethodnu raspravu, a kojim pisac na esejistički način progovara o sadašnjem višeznačnom identitetu istarskih ljudi, što se kod većine, sasvim prirodno, izražava na integracijskoj nacionalnoj razini (bilo hrvatskoj, bilo talijanskoj, bilo slovenskoj), no zbog zlosretnih povijesno-političkih iskustava – posebice onih pod italofašističkim, pa jugokomunističkim režimom, od kojih je prvi bio usmjeren na zatiranje, a drugi na zanemarivanje hrvatskoga identiteta u Istri – u novije doba kod jednog dijela istarskoga puka izražava kroz dezintegracijski regionalni pojam istrijanstva, što ga proračunato podgrijavaju pojedini protuhrvatski politički krugovi na račun hrvatskoga nacionalnog osjećaja. Polazeći od pojma izgrađene i integrirane hrvatske nacionalne svijesti u obnovljenoj samostalnoj hrvatskoj državi krajem XX. stoljeća, autor se zalaže za reafirmaciju istarskoga hrvatskoga identiteta na povijesnom iskustvu, uključujući sva njegova obilježja i značajke, i to u međusobnom poštovanju i uzajamnom razumijevanju s manjinskom talijanskom i slovenskom sastavnicom Istre, odnosno njihovim susjednim državama, tako da mit sukobljene prošlosti više ne bude čimbenik razdvajanja, već da znanstveno utemeljena i ispravno protumačena povjesnica bude zalogom multikulturalne i multinacionalne budućnosti u suvremenoj Europi.

Posljednji napis u knjizi, bogato opremljen svjetlopisima, nosi naslov *"Brajde na klenu i jasenu – starinske brajde"* (str. 187-202), a govori o jednom drevnom, danas gotovo posve iščezlom i zaboravljenom načinu uzgoja vinove loze u svojevrsnom suživotu s pojedinim vrstama drveća, običaju koji je na pojedinim europskim prostorima u primjeni još od antičkog doba, ali je počeo postupno izumirati pojavom bolesti filoksere, tj. korijenove trsne uši (žiložđera) u posljednjim desetljećima XIX. i početkom XX. stoljeća, odnosno potonjim prodorom novih, američkih sorti, što se nakon toga u Istri počinju masovno koristiti kao podloga za cijepljenje mlade loze. Ponukan osobnim doživljajem i susretom s vlasnikom jednog od rijetkih preostalih većih talijanskih vinograda (*brajdi*) na klenu kraj toskanske Pienze, autor je – razgovarajući s pojedinim Istranima sa sela, koji se sjećaju ili pak ponešto znaju o tom negdašnjem običaju – došao do zanimljivih i vrijednih spoznaja o ne tako davnoj istarskoj tradiciji osebujnog uzgoja vinove loze na klenu, jasenu, a rjeđe i drugim vrstama drveća poput brijesta (*brista*), hrasta (*duba*), trešnje (*čerišnje*) ili dunje (*kunje*). Ostatke i tragove te kulture Šetić je istraživanjem, između ostalog, pronašao u svome rodnom Krmedu kraj Bala, u selu Strpačići na Višnjanštini, u selu Bibići kraj Svetvinčenta, na području sela Krnice i Raklja u današnjoj općini Marčana, u Katunu Gračaškom u općini Gračišće, u selu Pici pokraj Zrenja, kao i u selu Jerončići u općini Cerovlje, te je zaključio da je takav starinski način vinogradarstva u Istri, osim u iznim-

nim slučajevima, nestao između dva svjetska rata, a na njega danas podsjećaju još samo rijetki preživi, tragovi i sve bljeđa sjećanja.

Nema sumnje da je ovim svojim člancima Nevio Šetić utkao nekoliko značajnih povjesničarskih niti u cjelokupno spoznajno tkanje zavičajne povjesnice, koju strpljivo i ustrajno izrađuju oni – u svakome naraštaju malobrojni – povjesničari znanstvenog historiografskog usmjerenja, otkrivajući i približavajući tako do tada široj javnosti potpuno nepoznate ili slabo poznate izblijedjele tragove prošloga vremena. Znajući za njegova dosadašnja zapažena postignuća, za nadati se je da će rečeni autor i u godinama koje mu predstoje obogatiti našu povijesnu znanost još mnogim vrijednim istraživačkim prinosima.

Mislav Elvis Lukšić